

նին տեսուչ։ Երկու տարի վերջը Մատթէոս կաթողիկոսին հետ՝ իր քարտուղար. Էջմիածին գնաց եւ Ռուսահայոց հետ սերտ յարաբերութեան մէջ մտաւ։ Քիչ մ'հոքը արդէն «կռուկ», անսպիւթիկ իր գործն անդամ՝ կովկասի մէջ անուն հանեց, իւր յօգուածները մեծաւ մասամբ ազգային խնդիրներու վրայ էին կամ թարգմանութիւններ. բայց յիշատակութեան արժանի է «Գարեգին Սրուանձտեանց, կռուած ողբերգութիւնը, զոր ռոտաւոր չափով գրած է եւ այսօր գրեթէ արժէք չունի։» Կռուկը դարեւն հոքը (1864) Աղաբեկեան Պոլիս դարձաւ, ուր սկսաւ հրատարակել «Ծիւն Աւուայրի» ամսագիրը, որ հազիւ միամսյ կեանք մոռնեցաւ։ Այնուհետեւ իրեւ պետական քննիչ շրջեցաւ Հայաստանի շտա մը վայրերը։ Պոլիս դարձանի վերջը՝ լրագրական ասպարէզը մտաւ եւ աշխատակցեցաւ զանազան թերթերու։ Վերջին տարը տարիները գրեթէ անձնօթ կեանք մ'անցուց, զբաղելով «Ռուսմէ Հայոց պատմութեան», անուն երկասիրութեամբ, որ, ինչպէս Ա. Ալապտեան գեղեցիկ կըսէ, «Աչքի առջև ունենալով ասիէ քանի մը տարի յաւաք Իզմիրեանց Յանձնաժողովին ներկայացուած Կիլիկեան շրջանի պատմութիւնը, որ չվարձատրուեցաւ իւր աւանդական ոճին եւ քննական ոգիէ զուրկ ըլլալուն համար, եւ ծանօթ ըլլալով իր Սրամանի ըմբռնումներուն եւ հայրենամուտական ձգտումներուն, — որով միշտ Հայերն անձերի սքանչելի եւ տիպար ազգ մը կը ճանչնար — չենք կարծեր թէ մեծ արժէք մ'ունենայ»։ Այս գործքէն զատ ունի գեռ մէկ երկու անտիպ գրուածքներ։ Մարկոս Աղաբեկեան իւր մահկանացուն կնքեց անցեալ տարու Օգոստոս 4ին (Հ. Տ.) Կ. Պոլսոյ մէջ։

Երեւ Տէմիրճիպաշեան ծանօթ հրապարակագիր, քանաստեղծ եւ փիլիսոփայ, ծնած է Խասգիւղ (8 Մայիս 1851). ուսման ընթացքը աւարտելէն վերջը, մտաւ լրագրական ասպարէզը։ Սակայն ծնողաց կամքին հնազանդելով թողուց Պոլսը եւ Մարսիլիա գնաց (1874) Ecole de Commerceի ընթացքը կատարելու համար։ Քիչ մ'եքը թողուց ակամայ ընտրած կողմը եւ դարձաւ Պոլիս հետեւելու գրական նուիրեան (1876)։ Մինչեւ ութսունական թուականներուն վերջերը կամքին յօգուածներով՝ լրագրական աշխարհի մէջ մեծ անուն հանեց, բայց միանգամայն շտա թշնամիներ ալ յարկց։ Տէմիրճիպաշեան ամբողջ կեանքը անցուց հոգեկան հիւանդութեամբ եւ անձնապաշտութեան

զանազան փորձերէ վերջը՝ կրցաւ յաղթանակ եւ զրաւ տալ իւր տանջանքներուն (6 Յուլիս 1908)։ Տէմիրճիպաշեան իւր գրագէտ ու հրապարակագիր մեծ անուն վաստակած է. երեսուն տարի անընդհատ աշխատակցած է զանազան գրական ծածկանուններու տակ, ինչպէս. Գրասէր Ատոմ, Մեկնիա, Ազատախոհեան եւն։ Հրատարակութիւններէն յիշենք հետեւեալները. «Նոր Կեանք», Ա. Ազգային լեզու (Կ. Պոլիս 1879). «Փիլիսոփայական բառարան ժողովրդական», (Անգ 1879, նախափորձ եւ 1880, փորձ). «Կրթական խնդրոյն վրայ», (Անգ 1880). «Գրականութեան բառարան գաղղ. հայ», (Բ. տպ. 1891). «Գրականութեան հայ. գաղղ.», (1894) եւն։

Հ. Հ. Հ.

#### 4. ՄԱՐԿՈՍ ԵՄՍՍԵՐԻՆ

Մեծ հաճոյքով կը նկատէինք Էջմիածին «Արարատ» թերթին զարգացումն ու յառաջագիմութիւնը Գարեգին Աղայ. Յովսէփեանի խմբագրութեան օրով։ Ոչ միայն արտաքին պատկերը այլ եւ ներքին բովանդակութիւնը լուրջ կերպարանք մը ստացած էր. կանոնաւոր ծրագիր եւ առաջագրեալ նպատակ եւ ուղղութիւն սկսած էր տիրել։ Ցաւով կը լսենք գիտնական վարդապետին նոյն պաշտօնէն ելելը, բայց մէկալ կողմանէ կը յուսանք, թէ յաջորդ խմբագիրը Մատթէոս Աղայ. իւր նախորդին պակասը զգալի չ'ըներ։

#### ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՆՍՍՏԱՆԿԱՆ — Ի Հնդկոստանիստ (պատկերազարդ). 1. — Մուրացան Գ. 6:  
ՊԵՏՐՈՎՍԿԱՆ — Բիւլանդին եւ Պարսկաստան. 8. —  
Կիւրքին կաթողիկոս Աղայ. 14:  
ԳՐԱՎԱՆ — Ուղղագրութեան խնդրոյ սողիւ. 21:  
ՏԵՂԱՎԱՐԿԱՆ — Ժողովուրդի սերունդ. 24:  
ԱՅԼԵՆԱՅԼԻ — 1. 1907 եւ 1908 լոյս տեսած հայերէն թերթերը. 27. — 2. Հայր մեր Փ. զարու հայ արեւելեան զաւառաբարձութիւն. 30. — 3. Հրապարակութեան 31. — 4. «Արարատ» ամսագիրը. 32:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԿԱՆ ԵՄ ՊԵՏՐՈՎՍԿԱՆ ԽՄԵՐԱԿԻՐ

#### Հ. ԲՈՎԱՆԵՆԿԱՆ

ՎԵՆԵՐԱՆ, ՄԻՒՐԴՈՐԵԱՆ ՏՊՐԱՐԱՆ